

Leonardo Badea (BNR): Schimbările climatice, dezastrele naturale și impactul acestora asupra economiei

Lumea zilelor noastre se confruntă cu o serie de amenințări și provocări simultane, care pun în pericol oamenii și mijloacele de existență ale acestora, unele dintre ele putând fi considerate, până de curând, ca fiind evenimente rare. Fenomene precum pandemia de COVID, războiul Rusiei împotriva Ucrainei, criza energetică au zguduit lumea și ne arată, dincolo de toate, importanța pregătirii pentru situații excepționale.

Pe măsură ce lumea își revine din șocul pandemiei și, din nefericire, continuă să se confrunte cu multiple alte crize și fenomene extreme, realizăm că probabilitatea apariției unor dezastre naturale accentuată de schimbările climatice exacerbează și mai mult vulnerabilitățile în fața unor evenimente adverse.

Efectele schimbărilor climatice, din în ce mai puternice și mai vizibile, și degradarea mediului înconjurător amplifică riscurile, întrucât reduc capacitatea ecosistemelor de a ne proteja, cauzând uneori astfel de fenomene extreme. Acestea, din păcate, devin tot mai frecvente și mai intense, iar gradul de expunere și vulnerabilitățile față de dezastrele naturale sunt în continuă creștere. În plus, alți factori, precum creșterea fluctuațiilor legate de vreme, poluarea, defrișările masive, pierderea biodiversității, creșterea nivelului de urbanizare, extinderea unor activități în zone uneori inadecvate ș.a., contribuie, de asemenea, la riscurile de producere a dezastrelor (inundații, alunecări de teren, avalanșe, temperaturi extreme, secetă, epidemii etc.).

Evoluția temperaturii globale reprezintă un indicator de referință privind amploarea schimbărilor climatice și posibilele efecte ale acestora. Temperatura medie anuală la nivel global a crescut constant, iar Europa s-a încălzit mai repede decât a avansat această medie globală¹, ceea ce a condus la fenomene meteorologice extreme, cu consecințe uneori dezastruoase din punct de vedere economic. Spre exemplu, să ne amintim inundațiile din vara anului 2021 care au afectat mai multe țări europene, au provocat pierderi de vieți omenești, evacuări forțate, întreruperea alimentării cu electricitate, au distrus locuințe, terenuri agricole și infrastructura, cauzând pierderi economice importante, estimate la peste 3 miliarde euro². Seceta, care a lovit în anul 2022 o mare parte din țările europene³, fiind considerată cea mai gravă secetă din ultimii 500 de ani, a afectat semnificativ producția agricolă (inclusiv în România), a produs o scădere a debitelor râurilor și diminuarea rezervelor de apă, cu o serie de implicații majore în sectoare economice cheie, precum cel energetic (au fost afectate hidrocentralele și sistemele de răcire ale altor centrale electrice) sau cel al transporturilor fluviale. Perioadele de secetă prelungită au crescut, de asemenea, frecvența și intensitatea incendiilor de vegetație. În anul 2022, suprafața distrusă de incendii la nivel european a fost cu 250% mai mare față de media din ultimii 15 ani. Și la nivel global, se remarcă o creștere a numărului de evenimente majore produse de cauze naturale (peste 400 în 2021).⁴

¹ European Environmental Agency, Global and European temperatures, 2022, <https://www.eea.europa.eu/ims/global-and-european-temperatures>

² <https://www.reinsurancene.ws/berenberg-says-european-floods-to-cost-reinsurers-up-to-e3bn>

³ Potrivit raportului Centrului Comun de Cercetare (JRC) al Comisiei Europene, intitulat „Secetă în Europa – august 2022”, https://edo.jrc.ec.europa.eu/documents/news/GDOEDODroughtNews202208_Europe.pdf

⁴ <https://www.preventionweb.net/understanding-disaster-risk/disaster-losses-and-statistics>

Din păcate, vulnerabilitatea naturii umane în fața dezastrelor naturale este foarte mare. Dezastrele naturale distrug vieți, comunități și, în funcție de magnitudinea acestora, pot afecta semnificativ economia unei țări. Pe parcursul ultimelor 4 decenii (între anii 1980 și 2020), dezastrele naturale au afectat la nivel european aproximativ 50 milioane de persoane și au provocat în medie o pierdere economică de cca. 12 miliarde euro/an⁵.

Impactul economic direct al dezastrelor este imediat evident – distrugerea proprietăților rezidențiale și comerciale, a siturilor cu valoare istorică și culturală, a capitalului, a infrastructurii. Discutăm însă și de un impact indirect și intangibil, la fel de important, deși nu la fel de ușor observabil sau cuantificabil – efecte negative de durată asupra productivității, afectarea lanțurilor de distribuție, impactul redirectionării fondurilor dinspre investiții către reconstrucție și, nu în ultimul rând, efecte psihologice și sociale semnificative.

Severitatea impactului unui dezastru depinde de natura fenomenului, dar și de o serie de alte aspecte, precum specificul zonei și numărul persoanelor afectate, situația economică și socială locală, valoarea bunurilor expuse etc. Efectele unui dezastru pot avea repercusiuni potențial semnificative pe termen lung. În unele cazuri, efectele economice și financiare ale dezastrelor pot fi devastatoare. De exemplu, potrivit unui raport⁶ al Băncii Mondiale privind prevenirea și pregătirea în caz de dezastru în Europa, impactul economic al inundațiilor și al cutremurelor majore (în cazul unor astfel de evenimente cu probabilitate de manifestare într-un anumit an de doar 1%) poate avea maxime ce variază între 7% și 17% din PIB în unele state europene. România se numără printre țările cele mai expuse riscurilor de cutremure și de inundații, potrivit acestui raport, alături de Cipru, Grecia, Slovenia și Letonia.

Cutremurele sunt considerate un risc major, iar în unele țări europene, infrastructura învechită reprezintă o vulnerabilitate în cazul unui seism (inclusiv infrastructura de transport, de sănătate, facilități de producție și de distribuție a energiei ș.a). Dacă ne gândim doar la cele mai recente astfel de evenimente care au afectat Turcia și Siria în luna februarie, observăm că au declanșat o criză umanitară, efecte economice puternic negative și au relevat disfuncționalități sistemice.

Așadar, impactul economic al fenomenelor extreme este diferit de la o țară la alta și, totodată, variază de la o perioadă la alta. Potrivit unui studiu⁷ al Agenției Europene de Mediu privind pierderile economice cauzate de fenomenele climatice extreme din Europa, în perioada 1980-2020 cele mai mari pierderi la nivel economic s-au înregistrat, în termeni absoluți, în Germania, Franța și Italia. Pe cap de locuitor, pierderile cele mai mari au fost în Elveția, Slovenia și Franța, iar cele mai importante pierderi la nivel regional au fost înregistrate în țări precum Elveția, Germania sau Italia. Din totalul pierderilor, au fost asigurate doar cca. 23%, dar și quantumul asigurărilor a fost, evident, diferit de la o țară la alta (de la 1% în România și în Lituania la 56% în Danemarca și în Țările de Jos). Studiul la care am făcut referire anterior relevă și faptul că cea mai mare parte a pierderilor economice (aprox. 60% din quantumul acestora) a fost provocat de un număr mic de fenomene extreme (doar 3%) iar, ca și tendință, media anuală a pierderilor a fost de cca. 9,5 miliarde euro în perioada 1981-1990; 11 miliarde euro în intervalul 1991-2000;

⁵ <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/04/economics-for-disaster-prevention-and-preparedness-in-europe>

⁶ <https://documents1.worldbank.org/curated/en/231121622437102944/pdf/Economics-for-Disaster-Prevention-and-Preparedness-Financial-Risk-and-Opportunities-to-Build-Resilience-in-Europe.pdf>

⁷ <https://www.eea.europa.eu/ims/economic-losses-from-climate-related>

13,2 miliarde euro în perioada 2001-2010 și, respectiv, 14,5 miliarde euro în perioada 2011-2020.

La nivel global, conform Băncii Mondiale⁸, pierderile directe și distrugerile cauzate de dezastre naturale în 2020 au fost de 210 miliarde USD. Pentru același an, 2020, AON⁹ a evaluat pierderile cauzate de dezastre naturale la 297 miliarde USD, iar ceea ce este de remarcă este faptul că deși suma este considerabil mai mică decât maximum înregistrat în 2011 (557 miliarde USD), ea depășește totuși cu aproape o treime media secolului 21. Și în anul 2021 s-au înregistrat pierderi economice considerabile, estimate la 252,1 miliarde USD, conform Emergency Event Database.¹⁰ Iar pentru anul 2022, AON estimează că s-au înregistrat pierderi economice de 313 miliarde USD cauzate de 421 de evenimente produse din cauze naturale¹¹.

O mare parte din costurile cauzate de dezastre în țările europene este suportată de guvernele statelor respective. Raportul Băncii Mondiale privind prevenirea și pregătirea în caz de dezastre în Europa estimează că pentru a atenua impactul unor astfel de evenimente nefaste, guvernele statelor europene sunt susceptibile a finanța în medie costuri de cca. 16 miliarde euro anual¹².

Este deci posibil să avem acțiuni și măsuri care să preîntâmpine și eventual să limiteze efectele? Supraviețuitorii și comunitățile rămân puternic afectate de pierderea de vieți și de mijloace de trai, iar autoritățile se confruntă cu sarcina deloc ușoară de a restabili echilibrele economice și sociale. În fața unor asemenea riscuri în evoluție și pe baza lecțiilor învățate din evenimentele traversate recent, se impune consolidarea eforturilor de anticipare a pericolelor și amenințărilor, dar și pregătirea eficientă pe baza unor scenarii de perspectivă care, dincolo de măsurile de protecție civilă, trebuie să aibă în vedere și sectoarele economice potențial afectate.

Sunt necesare atât măsuri de reacție rapidă pentru a atenua suferința persoanelor și a comunităților afectate în mod direct de aceste dezastre (asigurarea bunurilor și serviciilor esențiale - servicii medicale, alimentarea cu apă, furnizarea de energie, serviciile de transport, telecomunicațiile ș.a., luând în considerare posibilele restricții comerciale sau alte potențiale disfuncționalități care ar putea afecta libera circulație, cum s-a întâmplat în timpul pandemiei de COVID, sau alți factori care ar putea perturba furnizarea bunurilor și a serviciilor esențiale, precum incidența tot mai mare a atacurilor cibernetice), cât și acțiuni pe termen mediu și lung care să susțină reconstrucția unei economii zguduite de aceste șocuri, de cele mai multe ori, imprevizibile.

Nu există modele general valabile pentru redresarea economică, procesul de reconstrucție fiind specific fiecărei regiuni sau țări care este lovită de un dezastru natural. Există însă unele provocări comune, cum ar fi viteza de recuperare sau calitatea redresării economice, a căror gestionare eficientă este imperativă pentru adoptarea de măsuri care să reducă, pe cât posibil, suferința umană și efectele economice ale acestor catastrofe.

⁸ <https://www.worldbank.org/en/topic/disasterriskmanagement/overview>

⁹ [https://aon.co.za/insights/aon-2021-weather-climate-and-catastrophe-insight-report/#:~:text=South%20Africa%20experienced%20three%20notable,2021%20\(%24100%2B%20million\).](https://aon.co.za/insights/aon-2021-weather-climate-and-catastrophe-insight-report/#:~:text=South%20Africa%20experienced%20three%20notable,2021%20(%24100%2B%20million).)

¹⁰ <https://reliefweb.int/report/world/2021-disasters-numbers>

¹¹ [https://www.reuters.com/business/environment/natural-disasters-caused-313-bln-economic-loss-2022-aon-2023-01-25/#:~:text=Jan%2025%20\(Reuters\)%20%2D%20Natural,less%20than%20half%20was%20insured.](https://www.reuters.com/business/environment/natural-disasters-caused-313-bln-economic-loss-2022-aon-2023-01-25/#:~:text=Jan%2025%20(Reuters)%20%2D%20Natural,less%20than%20half%20was%20insured.)

¹² <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/06/04/economics-for-disaster-prevention-and-preparedness-in-europe>

Având în vedere anvergura și potențialele efecte ale acestor fenomene adverse, riscurile trebuie gestionate pe baza unor programe, strategii și politici concrete și aplicate efectiv, care să aibă în vedere, pe de o parte, prevenirea, pe cât posibil, a unor astfel de dezastre, iar, pe de altă parte, măsurile efective de redresare, în eventualitatea materializării acestora, care să vizeze cu precădere persoanele și sectoarele economice cele mai afectate.

Identificarea vulnerabilităților cu care se confruntă sectoarele critice și domeniile prioritare, dar și abordarea integrată a unor astfel de provocări susținută de acțiuni concrete, reprezintă elemente esențiale pentru consolidarea rezilienței față de aceste fenomene extreme. Investițiile într-o infrastructură de răspuns în caz de dezastru rezistentă și eficace, în conservarea ecosistemelor sau în consolidarea mecanismelor de prevenire a fenomenelor extreme aduc, de asemenea, numeroase beneficii economice și sociale.

Cooperarea, coordonarea, coerența și consecvența acțiunilor practice întreprinse în domeniile cheie (mediu, schimbările climatice, agricultura, energie, transport, cercetare-dezvoltare și inovare ș.a.), precum și identificarea interdependențelor între riscurile aferente sectoarelor relevante pot contribui semnificativ la atenuarea impactului unor astfel de fenomene.

Ar fi greșit să gândim faptul că actuala criză energetică induce necesitatea schimbării paradigmei privind dezvoltarea sustenabilă. Există în spațiul public un set de aprecieri care afirmă că Europa a fost prinsă în contratimp în ceea ce privește criza energetică și planul de dezvoltare de tip green. Eu cred că agenda digitală și preocuparea pentru schimbarea climatică, adoptate ca și priorități la nivelul UE reprezintă parte a soluției. Astfel, independența energetică europeană prin decuplarea de la dependența de gaz din Rusia este ajutată de trecerea la surse de energie alternativă.

O analiză menționată recent de The Economist¹³ asupra consumului de combustibili fosili, a eficienței energetice și a implementării soluțiilor de energie regenerabilă arată faptul că din cauza crizei energetice generate de invazia Ucrainei de către Rusia, țările lumii au trebuit să caute soluții alternative pentru a acoperi deficitul de energie și creșterea prețurilor, iar una dintre acestea este utilizarea energiei regenerabile, fapt ce a accelerat tranziția verde cu de la cinci până la zece ani.

Este un consens general asupra faptului că schimbările climatice cresc riscul producerii de catastrofe naturale cu efecte semnificative. De la jumătatea secolului trecut până în prezent numărul acestor astfel de evenimente a crescut de aproximativ patru ori¹⁴. Creșterea generalizată a temperaturilor determină creșterea nivelului oceanelor și provoacă fenomene meteorologice extreme - furtuni devastatoare, secete prelungite, incendii de vegetație majore, inundații. Astfel, finanțarea dezvoltării sustenabile poate crea o premisă pentru diminuarea pe cât posibil a dezastrelor naturale care apar și din cauza schimbărilor climatice.

Tocmai de aceea, societatea trebuie să acționeze pe două direcții. Prima direcție este scăderea poluării și diminuarea factorilor care duc la intensificarea fenomenelor extreme. Depinde de noi toți să protejăm mediul înconjurător. A doua direcție este cea a creării de mecanisme pentru

¹³ <https://www.economist.com/finance-and-economics/2023/02/13/war-and-subsidies-have-turbocharged-the-green-transition>

¹⁴ https://www.aon.com/weather-climate-catastrophe/index.aspx?utm_source=media&utm_medium=org-digital&utm_campaign=ri_esg-climate-change_all_rin_global_all&utm_content=gated-content&utm_term=press-release

gestionarea situațiilor care pot apărea. Toate aceste măsuri necesită însă finanțare, și cum este firesc ca statul să fie activ implicat și responsabil pentru îndeplinirea multora dintre programele menționate, implicit aceasta echivalează cu o creștere suplimentară (dar necesară și obiectivă) a cheltuielilor publice. Bugetele publice sunt însă deja, de mulți ani, sub presiunea unor numeroase alte creșteri de cheltuieli (la fel de necesare și obiectiv justificate) precum cele pentru siguranță și securitate (în contextul războiului din Ucraina, dar și al amenințărilor cibernetice în creștere sau al tensiunilor geopolitice tot mai accentuate), pentru susținerea categoriilor vulnerabile față de creșterea cheltuielilor necesare traiului zilnic (ca urmare a creșterii prețurilor la energie, alimente, medicamente și utilități în contextul puseului inflaționist generat de șocurile pe partea ofertei), de efortul de reducere a poluării, de îmbătrânirea populației.

Vedem așadar că presiunile asupra bugetelor publice devin tot mai numeroase, în majoritatea statelor europene și în lume. Cel puțin presiunile generate de cauzele enumerate mai sus cred că pot fi considerate ca fiind justificate obiectiv de nevoia îndreptățită a guvernelor de a acționa și de a-și proteja cetățenii față de amenințările pe termen scurt, mediu sau lung. Așadar, creșterea acestor cheltuieli probabil că nu poate fi evitată dacă plecăm de la principiul că guvernele au datoria să acționeze pentru a menține condiții adecvate care să permită oamenilor să își mențină (prin acțiuni proprii responsabile înlesnite de acest cadru adecvat) nivelul de trai și calitatea vieții. Există însă constrângeri evidente, justificate economic, privind finanțarea acestor cheltuieli în creștere, oricât de obiective și necesare ar fi ele.

De aceea, în opinia mea, două soluții care pot contribui la un echilibru durabil cu efecte benefice pe termen lung pentru societate între toate aceste presiuni sunt: (1) eficientizarea pe toate căile a creșterii gradului de colectare a veniturilor, în special prin utilizare transformării digitale și a mecanismelor de selecție, alocare, realizare și urmărire în timp a cheltuielilor din resurse publice, precum și (2) asigurarea utilizării la nivelul maxim posibil a resurselor de finanțare disponibile prin diferitele mecanisme de asistență și colaborare la nivel european și internațional, fructificând programele, fondurile și expertiza pe care România le poate accesa, atât ca stat membru al Uniunii Europene, dar și de la instituțiile financiare internaționale sau organismele de cooperare între state.

Astăzi, nevoia de a acționa pentru protejarea mediului și dezvoltarea economică sustenabilă sunt stringente, iar responsabilitatea noastră este să ne asumăm măsurile necesare, cunoscute și insuficient operaționalizate până în prezent, fiindcă așa cum spunea Ernest Hemingway - "lumea este un loc minunat pentru care merită să lupti".